

Nezbedný Rakovník 19. věku

/ David Hubený /

O oprávněnosti zvoleného názvu této recenze svědčí již úvodní příhoda z konglomerátu tří editovaných textů. Udála se roku 1800 a týkala se volby nového rakovnického děkana. Rakovníčtí měšťané nespokojení s výběrem městské rady se usnesli na jiném kandidátu. Sepsali petici, a aby dosáhli svého, použili nečekané metody: *„Pak sedli dva z měšťanů na kočár a dohonili na Dobrej posla s psaním do konzistoře od městské rady, tam jej opili, že musel ostat sedět, a sami jeli rychle se svojí žádosti ke konsistoři, která jim velebného pana P. Rubriciusa za děkana potvrdila. A když posel od městské rady s psaním přišel, řekli jemu, že Rakovník dva děkany nepotřebuje.“* (s. 47) Ovšem o pár let později se Rakovníčané stali sami obětí svých opojných metod: Při jednání o vybudování silnice od Prahy, které se konalo ve Slaném, Rakovníčtí *„nechali se od Slánských v hostinci slušně a slavně pohostit a jednání komise promeškali“*. Silnice pak byla vybudována do Slaného. Ostatně mnozí rakovníčtí pohlaváři toho nelitovali, neboť se báli, že krajský úřad by byl umístěn v Rakovnici a *„že by koukalo se pánům na radnici přes rameno do péra“* (s. 155). Když se pak v roce 1817 skutečně jednalo o umístění krajského úřadu, podle tvrzení jednoho z kronikářů, Rakovníčtí raději dobrovolně promeškali celé jednání v kavárně či sháněním řepkových plácek... (s. 158)

Není divu, že pracovník Státního okresního archivu Rakovník Jan Černý se již několik let pilně věnuje ediční činnosti těchto půvabných vyprávěcích pramenů týkajících se Rakovnicka a Novostrašicka. Posledním dílem se stala edice kroniky Ferdinanda Malce (s. 151–393) a dvou verzí zápisů Františka Hovorky (s. 43–94 a 95–150). Celá edice navázala na dřívější počín nazvaný *„Novostrašecká kronika Václava Preinheltra z let 1801–1834 a další písmácké texty z přelomu 18. a 19. století“*. Svěrázné kousky našich předků však nejsou jediným důvodem pro ediční záměry. Editované texty přinášejí jedinečný náhled do každodennosti 19. století, umožňují studium mentalit a detailněji osvětlují některé důležité momenty dějin. Výběr rakovnických kronik byl ovlivněn tím, že pro samotné město Rakovník již nejsou jiné kroniky tohoto typu zachovány. Edice tedy představuje soubor písmáckých textů pro Rakovník 19. století.

Edice sama má veškeré nezbytné náležitosti: po editorově předmluvě následují úvodní studie o Rakovnicku a jeho kronikách do počátku 20. století a o městě samém v průběhu celého století předchozího. V těchto studiích se též věnuje životu obou editovaných rakovnických kronikářů a hodnotí úroveň jejich díla. Vedle stručné ediční poznámky, slovníku cizích či méně známých slov, převodníku použitých měr a vah, seznamu zkratek, jakož i pramenů a literatury, pak pozornost zasluhují vzorně zpracované rejstříky. Vedle běžného jmenného rejstříku zaujme místní rejstřík, který je rozdělen do dvou částí: místní rejstřík (města, obce, země, řeky apod.) a rejstřík místních a pomístních názvů. Vítanou předností celé publikace je pak i rejstřík věcný.

Rakovničtí kronikáři Hovorka a Malec věnovali velikou pozornost rozvíjícímu se národnímu i dělnickému hnutí, stavebnímu vývoji města nebo věčným úpravám zlotřilého Rakovnického potoka, který nejednou zle poškodil město a málem též zahubil oba pisatele. Čtenář tu najde i boje mezi místními stranami o vedení města, a zejména pak péči o místní školství, především o nejstarší českou reálku v Čechách, založenou roku 1833. Deset let na ní působil Zikmund Winter, jehož jméno v současnosti škola nese. Kupodivu se však k Wintrovi nevztahují žádné významnější kronikářské zápisy – je zaznamenán jen jeho odchod (s. 356). K vážným událostem však kronikáři připojují i zcela nevážné a humorné momentky, což činí z jejich děl velmi čtivé prameny, v nichž nechybí vedle osobních zmínek ani záznamy z oficiálních dokumentů.

Recenzent si nemůže odpustit, aby nepřevyprávěl některé jedinečné momenty z edice. Hovorka přináší zajímavé údaje o roce 1848, jakož i o dočasně pruské okupaci z roku 1866. O řízení obecních záležitostí a veřejných zakázkách si ani jeden z kronikářů, kteří oba měli zkušenosti s působením ve vedení obce, nedělali iluze. Jednu takovou akci Hovorka příhodně ohodnotil: „Škubal, kdo moh[il], jako to v Rakovnici bývalo, tak jest to posud.“ Ostatně, když byla roku 1840 dostavěna místní soudní budova, prvním vězněm byl „stavitel této budovy“ (s. 191). O některých představitelích města se pak dochovaly zajímavé zprávy. Když starosta Josef Král „nechtěl [se] zvoleným panem Spurným ouřadovat, poněvadž že [Spurný je] ochlasta“, zvolili Královi nového spolupracovníka, „ten prej má být jen hrubý piják“ (s. 110). Jako nejlepší záruku kvalitního a zodpovědného vedení obce oba kronikáři viděli v demokratizaci správy, co největší občanské angažovanosti a účasti všech vrstev společnosti.

Velikou roli v životě Rakovnicka hráli místní děkani. Rakovnick 19. století na ně měl štěstí. Vedle již výše zmíněného Rubricia se do dějin města

asi nejvíce zapsal vlastenecky založený František Stangler, kterého Rakovníčané trochu provokativně uvítali divadelní hrou „*Jeden z nás se musí oženit*“ (s. 105). Stangler, pronásledovaný pro své české smýšlení, si Rakovnícké rychle získal, neboť své duchovní povinnosti vykonával s rozumem i patričním zanícením: „*O štědrý den chodil po chudině a jim dary podával. Po jeho smrti zbylo po něm 600 zl. na spořitelní knížku, které daroval ústavu chudých*“ (s. 294). Svě češství Stangler osvědčil například tím, že při oslavách Mistra Jana Husa neváhal ozdobit budovu děkanství národním praporem a „*držel v kostele při kázání přiměřenou řeč, slavnost tu vyjadřující, která se muži o národ zasloužilému koná*“ (s. 126).

Vzorný a vzorový pastor však měl mezi horlivými ovečkami nepřátele, zejména „*nábožné matrony*“, vedené Terezií Dienlovou, kterou místní lidé „*nazývali velebnou matkou (posměvčkové sedmitřapcovou bábou)*“ (s. 293), mu znepríjemňovaly život, neboť chtěly zdobit kostel podle svého vkusu. Když jim v tom Stangler bránil, stěžovaly si na něj u nadřízených orgánů. Děkan se ohradil, že odstraněním „*rozličných pitvorně vyšperkovaných sošek, které nepopované ženštiny dle libosti na oltáře věšely a stavěly, kde již žádný kněz pro pohoršení těmito loutkami, v nich vzbuzených, mši čísti nechtěl, tyto nechal odstraniti,*“ nespáchal přeci nic špatného (s. 295).

Velmi mnoho místa je věnováno rozvoji rakovníckého školství, zejména reálky, jejímu založení, odporu bohatých přispívat na její budování a provoz, jakož i pozdějšímu tvrzení, že to oni ji zbudovali, žádostem o její postátnění, ale i odvracení různých neblahých nápadů. Stejně jako dnes, i v minulosti totiž byly tendence šetřit na nesprávném místě a „*někteří zpátečníci o to usilují, by reální školy byly zrušený, že prej nemůže obec na učitele platit, protože má mnoho chudých lenochů k podporování. Ano i Humoristické listy [...] se o tom zmiňují, že ze školní budovy Rakovníčtí udělají vinopalnu, že jim bude více vynášet než školy a že se mnohému dostane více spiritusu*“ (s. 120). Českému Rakovníku se nevyhnuly ani národnostní spory a místy hrála reálka roli kolbiště. Jeden z pomocných německých vyučujících „*Čechy porovnal s jezovci, z čehož povstaly mezi žáky českými a německými různice*“, které skončily regulérní bitvou. Samotný provokatér byl pak poctěn „*jménem jezevčí sádlo, což mu pak ostalo*“ (s. 282).

Kroniky se zabývají vznikem, působením, krizemi a úpadky různých spolků: Oulu, Měšťanské i Řemeslnické besedy, ale třeba i opakovaně resuscitovanému ostrostřeleckému sboru. Nedílnou součástí jednotlivých oživení ostrostřelců je nenapodobitelný popis proměn střeleckého stejnokroje a jeho jednotlivých součástí: „*klobouk na dvě facky se světlým zeleným, jak jelita dolu visacím přím*“ (s. 98).

Kronikář Hovorka též vysoce oceňoval aktivity dělnictva směřující ke zlepšení své situace, jakož i zkrácení neúměrně dlouhé pracovní doby. Pokazuje na příklady z USA a Velké Británie a táže se: „Proč by to i zde nemohlo být?“ (s. 120) Ani Rakovníku se později nevyhnuly neopodstatněné obavy z oslav 1. máje, které šířil především zástupce místních Němců dr. Wolf a někteří židé (s. 372–373). Vůči židům projevovali oba rakovníčtí kronikáři silné zaujetí a podrobně popisovali jejich lichevní činnost a osudy jejich křesťanských obětí.

Kvalitně zpracované doprovodné části spolu s vhodnou a přiměřenou obrázkovou dokumentací zdůrazňují mimořádně zajímavé a místy i nezbedné čtení o starém Rakovníku. Jediný nedostatek jsem shledal na straně 138, kde se zdá, že jeden odstavec je nedopatřením vytisknut větším písmem než zbytek knihy – po jistém zkoumání však vyplyne, že jde o původní nadpis barokního rozměru. Z úvodního slova vyplývá, že Jan Černý plánuje do budoucna vydání i dalších kronik z 19. století, které na Rakovnícku vznikly v okolních obcích. Lze očekávat, že i tyto edice budou zpracovány podobně precizním způsobem. Ostatní okresy a města pak budou mít v Rakovníku následováníhodný a po dlouhou dobu i nedostižný vzor.

Černý, Jan (ed.): *Rakovnické paměti 19. století. Zápisky Františka Hovorky. Kronika Ferdinanda Malce. Edice vyprávěcích pramenů. Státní okresní archiv, Rakovník 2010, 438 s.*